

АКТУАЛЬНІСТЬ БЕЗПЕЧНОСТІ ХАРЧУВАННЯ У КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕСОМ У ВОЄННИЙ ЧАС

RELEVANCE OF THE SAFETY OF FOOD IN THE CONTEXT OF MANAGING BUSINESS DURING THE WAR TIME

У статті досліджено питання продовольчої безпеки у контексті управління бізнесом під час війни. Проаналізовано вплив воєнних дій на виробництво, контроль якості та постачання харчових продуктів, а також роль держави у регулюванні продовольчого сектору, а також доведено актуальність безпечності харчуванням у контексті управління бізнесом у воєнний час. В управлінні виробництвом і контролем якісної харчової продукції, забезпеченні продовольчої безпеки повинні приймати участь регіони та держава. Саме тому, проблема продовольчої безпеки має бути релевантною і враховуватися при виборі стратегії управління будь-яким підприємством. Визначено ключові виклики, пов'язані із забезпеченням безпечного харчування, збереженням доступності продовольства та впливом економічних факторів на агропромисловий комплекс. Запропоновано механізми підвищення рівня безпечності харчових продуктів через державний контроль, стимулювання інновацій та впровадження циркулярної економіки. Окреслено перспективи розвитку продовольчої системи в умовах воєнного стану.

Ключові слова: управління бізнесом, безпечність харчування, продовольча безпека, контроль за виробництвом якісної харчової продукції.

The article examines the issue of food security in the context of business management during wartime. The impact of military operations on the production, quality control and supply of food products, as well as the role of the state in regulating the food sector, is analyzed, and the relevance of food safety in the context of business management during wartime is proven. Regions and the state should participate in the management of production and control of quality food products, ensuring food security. That is why the problem of food security should be relevant and taken into account when choosing a management strategy for any enterprise. Food security in wartime is an extremely important issue. Product quality control, protection against falsification, ensuring compliance of food products with standards - these are the tasks facing enterprises and state bodies. That is why the problem of food security must be relevant and taken into account when choosing a management strategy for any enterprise. The issue of strategic management of food quality in such conditions, in our opinion, requires deeper analysis. Key challenges related to ensuring safe food, maintaining food availability and the impact of economic factors on the agro-industrial complex are identified. Mechanisms are proposed to increase the level of food safety through state control, stimulating innovation and implementing a circular economy. Prospects for the development of the food system under martial law are outlined. Innovative technologies will be able to ensure the survival and revival of Ukraine, which involves the creation of an appropriate effective economic mechanism. The war gave impetus to the rapid development of scientific and technological progress, so the importance of such a mechanism is growing. An innovative mechanism should be understood as a set of economic levers that would help develop innovative products and technologies and implement them at enterprises of all industries. A significant role in this mechanism is assigned to the state, which must form the demand for innovations by purchasing such products, lending, subsidies, tax reductions and other incentives.

Keywords: business management, food safety, food safety, control over the production of quality food products.

УДК 351.862.4:659.1;658

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.91-8>

Немченко В.В.

д.е.н., професор,
завідувач кафедри обліку та аудиту,
Одеський національний технологічний
університет

Борозьонов Є.І.

здобувач ступеня доктора філософії,
Одеський національний технологічний
університет

Nemchenko Valerii

Odesa National University of Technology

Borozonov Yevhen

Odesa National University of Technology

Постановка проблеми. На власному досвіді ми можемо переконалися, що війна призводить не тільки до людських жертв, руйнування міст, втрат ВВП країни, але й негативно впливає на світову економіку в цілому.

Блокування та обмеження Росією українського експорту продовольства та використання паливно-енергетичної зброї вже привело до суттєвого стрибка інфляції та поставило більшість країн, у тому числі Африки, загрозу голоду. Ось чому, весь цивілізований світ підтримує Україну – надає воєнну, матеріальну та фінансову допомогу. Вже зараз розробляється план відновлення країни після війни.

Безпечність харчування в умовах війни є надзвичайно важливим питанням. Контроль якості продуктів, захист від фальсифікацій, забезпечення відповідності харчових продуктів стандартам – це завдання, що стоять перед підприємствами та державними органами.

Саме тому, проблема продовольчої безпеки має бути релевантною і враховуватися при виборі стратегії управління будь-яким підприємством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження показують, що продовольча безпека тісно пов'язана з економічною стабільністю країни.

Так, Краснокутська Ю., Сегеда І. та Безпалова А. [1] вважають, що для того, щоб забезпечити розвиток туризму, який суттєвим інструментом наповнення бюджету країни необхідно забезпечити безпеку, що передбачає повне оновлення стандартів безпеки готелів, що оснащення сховищами, надійними джерелами аварійного живлення, запасом води та продуктів харчування на певний час. Шестакова А.В., Ткачук В.О., Мельник Т.Ю. і Травін В.В. [2] аргументують необхідність відновлення аграрного сектору економіки, зокрема втрачених або зруйнованих ланцюгів постачання сільськогосподарської продукції в період воєнних дій, насамперед шляхом

впровадження цифрових можливостей у бізнес-процеси агропідприємств. Багато вчених наголошують на релевантному значенні аграрного сектора економіки у забезпеченні продовольчої безпеки України, зокрема Томашук І. та Борболук Є. [3] пропонують, що для зміцнення продовольчої безпеки держави необхідно взаємодіяти усім параметрам потенціалу розвитку внутрішніх суб'єктів аграрного сектору з економічними, соціальними та екологічними аспектами, які гарантують цю безпеку на основі принципів самодостатності, мультифункціональності, соціальної справедливості, незалежності, стабільності, збалансованості та раціональності.

Проте, у попередніх наукових працях розглядається вплив війни на харчову промисловість, а питання стратегічного управління якістю харчових продуктів у таких умовах, на нашу думку, потребує глибшого аналізу.

Постановка завдання. Основною метою дослідження є аналіз механізмів управління безпечністю харчових продуктів у воєнний період, а також розробка рекомендацій для державних органів і бізнесу щодо підвищення рівня продовольчої безпеки

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час війни Україна мобілізувала внутрішні резерви для підтримки продовольчої безпеки, а міжнародні партнери надали фінансову та гуманітарну допомогу. Незважаючи на обмеження, підприємства адаптуються до нових умов, впроваджуючи інноваційні підходи. Зокрема, розглядається питання контролю якості продукції та запровадження циркулярної економіки для оптимізації використання ресурсів. Після війни виникає необхідність створення інноваційно-соціальної моделі розвитку, яка би зберігала здоров'є населення, сприяла підготовці висококваліфікованих кадрів, зростанню добробуту. Частково компенсувати демографічні втрати та втрати сировини на окупованих територіях може формування економічного механізму інноваційного розвитку. Він повинен стимулювати науково-дослідну роботу і впровадження на підприємствах країни, що забезпечить високий рівень добробуту населення.

Слід відзначити, що досвід відновлення економіки Західної Європи після Другої світової війни вже є. Але у XXI столітті основою відродження економіки України є відновлення зруйнованої інфраструктури, і, в першу чергу енергетики, оновлення основного капіталу, а також вирішення соціальних проблем – охорони здоров'я, навколишнього середовища, забезпечення якісним продовольством, подолання корупції. Досягти цієї мети можливо на основі формування інноваційно-соціальної моделі суспільства, значне місце в якій відводиться державі.

Під час війни держава показала наполегливість до перемоги, дала відсіч агресору і змогла залучити інвестиції:

1. Мобілізувала внутрішні резерви країни, змогла терміново перевести на воєнні рейки економіку держави, випустити облігації для залучення коштів на оборону.

2. Від міжнародних кредитно-фінансових інститутів Україна отримує значні кредити та значні надходження від розвинутих держав: гранти, благодійну допомогу, активно розвивається рух волонтерів – все це сприяє підтримці оборони та економіки нашої держави.

3. Постачання усіх видів зброї розвиненими країнами, створення сумісних підприємств закордоном разом з «Укроборонпром», виробництво вітчизняних дронів, ракет та інших. Без цього було би неможливо зупинити агресора. Війна дала поштовх бурному розвитку науково-технічного прогресу в Україні та світі.

Всі ці заходи дозволили не лише зупинити падіння ВВП, стабілізувати економіку України, але й сприяли її розвитку за окремими напрямками.

Безумовно, після війни виникає необхідність створення нової сучасної інноваційно-соціальної моделі суспільства, формування якої вимагає висококваліфікованих фахівців та повернення біженців з закордону. Ось чому, в умовах війни і після її завершення актуальним стає демографічне становище, збереження та поліпшення здоров'я громадян, яке дозволить як перемогти ворога, так і відбудувати зруйновану країну.

Відомо, що охорону здоров'я громадян забезпечують лікарні, поліклініки, санітарно-профілактичні, санаторно-курортні та інші установи. Але, було би помилкою вважати, що здоров'є населення залежить лише від медичних закладів. Воно пов'язано не тільки з розвитком медичних установ, але й з генетикою людини, способом життя, особливості праці, екологією та іншими чинниками. Тому, у менеджменті медицини окремо виділяють соціальну, медичну та економічну ефективність. При цьому, як вважають вчені, «соціальна ефективність...повинна бути поставлена на перше місце, медична – на друге, а економічна, відповідно, – на останнє третє місце. Саме таке розташування пріоритетів при їх практичному поєднанні характерне для будь-якого етапу розвитку медицини на макроекономічному рівні» [4, с. 49].

Нині, на жаль, економічна ефективність в нашому суспільстві виходить на перше місце. Перехід до ринку, орієнтація суспільства, підприємств на отримання лише прибутку, в умовах хронічного бюджетного дефіциту, ставить багато сфер соціального розвитку, включаючи і охорону здоров'я, на останнє місце і розглядається іноді як другорядне питання.

Так, деякі вітчизняні підприємства не зберігають навколишнє середовище, наносять шкоду, що негативно впливає на стан здоров'я населення. Багато підприємств, порушуючи законодавство випускають неякісні харчові продукти, які

містять небезпечні домішки для здоров'я, наприклад, замінюючи дорогу олію на дешеву пальмову, що дозволяє отримувати більш високі прибутки. У результаті, в Україні, ще до війни зросла кількість серцево-судинних захворювань. Ось чому у 2024 році було заборонено використовувати пальмову олію у харчових продуктах. У той же час на підприємствах залишилися запаси пальмової олії і проконтролювати заборону її використання під час війни не завжди можливо. Крім того, здійснюється торгівля енергетичними напоями, вейпами та іншими небезпечними товарами.

Фастфуд з'явився як засіб зберегти час на їжу, збільшивши час на виробництво з метою отримання прибутку. Така їжа не тільки не корисна, а при тривалому споживанні наносить шкоду організму людини. Бажання отримати прибуток робить неможливим зберегти та збільшити тривалість якісного життя. Сучасна ринкова економіка, товарне виробництво підриває само суспільство і вимагає пошуку нових орієнтирів.

Майже половина українців економить на їжі. Як показало соціопитування Центром Разумкова 44% респондентів при купівлі продуктів частіше купують найбільш дешеві, не звертаючи уваги на якість [5].

Сформувати здоровий спосіб життя зможе лише система охорона здоров'я, яка у XXI столітті має профілактичний характер і повинна кожній людині надавати індивідуальну дієту. В умовах цифрової економіки харчові підприємства стануть виробляти продукцію не на невідомий ринок, а на конкретного споживача. Така система охорони здоров'я безумовна повинна бути «вмонтована» в сучасну соціально-інноваційну модель суспільства. Не випадково А.В. Грималюк пише: «...серед можливих сценаріїв подальшої трансформації високорозвиненої економіки як найбільш імовірного, виділяється поступовий перехід центральної ролі в моделі економічного кругообігу до соціальної держави нового, постіндустріального типу, що спирається на комплексно-автоматизоване та усупільнене промислове виробництво як на свій адекватний технологічний та економічний базис» [6, с. 13].

Все це свідчить, що у XXI столітті змінюється функція держави. Вона виступає не тільки як «нічний вартовий», а управління «невидимої руки» повинно бути доповнено економічними та правовими важелями, які би впливали не тільки на позицію якісної харчової продукції, але і допомагало формувати у населення відповідний попит, тому що від цього залежить тривалість життя, зростання економіки. За розрахунками ООН населення України з початку війни скоротилось на 10 млн. Причинами стали зростання кількості біженців, падіння народжуваності та зростання смертності в результаті війни [7].

У зв'язку з мобілізацією зростає дефіцит робочої сили майже в усіх галузях економіки.

Суттєве скорочення населення України, катастрофічна демографічна ситуація та окупація Донбасу та інших територій обмежило доступ до сировини (для вугілля, виробництва сталі, вирощування сільськогосподарських культур та інших) загрожує не тільки виживанню та відродженню країни, але й збереженню її незалежності.

Щоб забезпечити виживання та відродження пропонують створення міністерств демографії, міністерства по поверненню біженців. Безумовно, та частина українців, які створили за кордоном бізнес, сім'ї переконати повертатись до України практично неможливо. Для тих же, хто бажає повертатись, необхідно створити необхідні умови (житлові, медобслуговування, навчання та інші), для чого потрібен тривалий час.

Для залучення іноземців для роботи і проживання в Україні повинен бути серйозний диференційований відбір. Так, для професіоналів – в'їзд без обмежень, а для людей, які не мають освіти, професії, не володіють мовою – вимагати за кожного майбутнього мешканця до 20 тисяч доларів для того, щоб створити умови для навчання професії, які потрібні для підприємств, для проживання та медичного обслуговування.

Покращення демографічної ситуації, в тому числі і за рахунок збільшення народжуваності, не вирішує проблеми, тому що у XXI столітті неможливо забезпечити зростання економіки лише за допомогою одної робочої сили. Да і після війни будуть зберігатися складні економічні умови. Згідно з прогнозом МВФ у 2025 році державний борг перевищить 100% ВВП і досягне 106,6% і створює небезпеку у розвитку країни [8].

Єдиним засобом, який може забезпечити зростання в цих умовах виступає використання інноваційних технологій. Вони повинні бути екологічними, безпечними для здоров'я населення. Як відомо, природоохоронна діяльність сприяє зростанню економіки. Тому економіка у післявоєнний час повинна бути циркулярною. Як справедливо вважає Патрік Шредер: «Циркулярну економіку можна розглядати як систему, розроблену для забезпечення соціального та економічного процвітання без потреби в нестабільному рівні виробу сировини, споживання чи забруднення. Спрощено кажучи, циркулярна економіка поєднує три принципи: усунення відходів і забруднення; максимально продовжити термін служби виробів і матеріалів; відновлення природних систем». (Патрік Шредер – старший науковий співробітник Центру навколишнього середовища та суспільства в Chatham House «Як циркулярна економіка може врятувати людство») [9].

Все це передбачає будівництво сміттєпереробних підприємств, які здатні забезпечити економіку країни не тільки сировиною, зберегти екологію, але й дешевою електроенергією.

Таким чином, щоб забезпечити виживання та відродження України необхідно використовувати інноваційні технології, а це передбачає створення відповідного економічного механізму, що неможливо без втручання держави. Жаль, але такого механізму не було створено до війни і майже нічого не було зроблено під час агресії Росії. Так, Літвінов О.С. та Капталан С.М. під економічним механізмом розуміють «сукупність, систему елементів впливу на економічні інтереси суб'єктів господарювання, яка враховує особливості його зовнішнього та внутрішнього середовища» [10].

Зрозуміло, що економічний механізм впливає на економічні інтереси, але у його формуванні зростає значення держави, яка повинна захищати інтереси не тільки суб'єктів господарювання, але й громадян країни, спостерігати і випадку необхідності втручатись, якщо стануть виникати негативні напрямки розвитку, враховувати сучасні напрямки науково-технічного прогресу. Більш цікавий підхід у Шпака Я.О. та Брича В.Я., які дають таке визначення: «...під організаційно-економічним механізмом управління підприємством розуміти сукупність організаційних і економічних важелів управлінського впливу, спрямованих на формування, використання та вдосконалення організаційних, виробничих, техніко-технологічних, фінансових, економічних...ресурсів для максимізації прибутку, а також зміцнення конкурентних переваг на ринку та вартості бізнесу» [11]. У той же час, автори недооцінюють роль держави і що максимізація прибутку може досягатись, наносячи шкоду соціальному розвитку. Сучасний економічний механізм повинен стати інноваційним, динамічним, а максимізація прибутку підприємств не міг досягатись за рахунок соціальних програм регіонів та країни.

На нашу думку, під інноваційним механізмом слід розуміти сукупність економічних важелів за допомогою яких розроблялись би сучасні та перспективні інноваційні технології, які екологічні та безпечні для мешканців країни та використовувались на практиці в усіх галузях та підприємствах та контролювалась державою. Не випадково Є.В. Грігерман пише: «Інноваційно-інвестиційна стратегія повинна визначати пріоритет інноваційної діяльності щодо напрямів розвитку нових секторів економіки та виведення з обороту застарілих традиційних економічних структур третього та другого технологічних укладів, що передбачає найвищу повагу до гуманітарних цінностей, ставить особистість в епіцентрі інноваційних процесів» [12]. Формування інноваційного механізму не суперечить економіці знань та інформаційному суспільству. За допомогою інформаційних технологій полегшується доступ та процес впровадження науково-технічних досягнень на виробництві. Так, І.О. Стебляк і В.І. Дорошкевич «припускають здійснення державою комплексу заходів щодо створення умов для підвищення технологічного рівня виробництва і конкурентоспроможності продукції

та активізації інноваційної діяльності, серед яких: ...створення єдиної електронної бази інноваційно-інвестиційних проектів, орієнтованих на зміцнення економічної безпеки держави» [13]. Такий механізм буде сприяти розвитку пропозиції на інноваційні продукти і зростанню на них попиту. «Допомогти» у формуванні попиту і пропозиції повинна держава, яка за допомогою держзамовлень та держзакупок зможе налагодити виробництво сучасної зброї під час війни.

Таким чином формування інноваційного механізму передбачає партнерство держави, бізнесу та суспільства. Викликає інтерес створення у США Департаменту ефективності уряду. Основним завданням Департаменту стане:

- Аудит державних установ.
- Скорочення бюрократії.
- Дерегуляція та спрощення правил.
- Введення обмежень на терміни служби чиновників.

- Підтримка підприємництва.
- Зниження витрат на оптимізацію роботи.

На думку Ілона Маска, такий департамент спростить регуляторні вимоги та зменшить кількість правил, які, стримують бізнес та інновації, а відповідні державні установи та відомства будуть співпрацювати з інноваційними компаніями та стартапами, зокрема в галузі оборонних технологій. [14] Створення такого департаменту в Україні дозволило би формуванню інноваційного механізму, економії витрат, боротьбі з корупцією.

Сприяв би відновленню економіки і диференційований підхід у оподаткуванні. Доцільно зменшення податків для виробників інноваційної продукції і збільшення для виробників сировини. Підвищення же податків для усіх однаково не буде сприяти інноваційному розвитку, а країна залишиться сировинною, ціни зростуть, надходження до бюджету скоротяться, збільшиться тіньова економіка.

Тільки 1,5% корупціонерів сіли до в'язниць за час повномасштабного вторгнення, а це всього 27 вироки. У той же час у довоєнному 2021 році було винесено 6870 вироки. Цього року у 98% випадків злочинцям було призначено штраф [15].

Корупція сьогодні є міцним важелем, яка не тільки стримує економічне зростання, але й робить неможливим інноваційний розвиток країни.

У інноваційному розвитку повинні приймати участь не тільки держава, але й комерційні банки та страхові компанії.

Треба, щоб важливим принципом кредитування стала екологічність та інноваційність проектів і будуть пріоритетними для банків. Для цього у бізнес-плані необхідно зробити розділ, який би мав екологічну експертизу і експертизу інноваційного проекту, підписані науковцями. У реалізації таких проектів (їх кредитуванні) доцільно, щоб приймали участь і страхові компанії, які би страхували

на випадок непередбачених ситуацій. Невипадково закордоном у розвинутих країнах широко використовують венчурне страхування.

США випереджають у світі у стартапах з штучного інтелекту. На стартапи у сфері штучного інтелекту приходить 31% всього венчурного фінансування. У третьому кварталі 2024 року стартапи з Кремнієвої долини залучили 10,5 млрд доларів. Хоча США домінують на світовій венчурній арені по обсягу фінансування, декілька країн випереджають США по співвідношенню венчурного фінансування до ВВП: Емірати, Ізраїль та Сінгапур [16]. Фінансування у стартапи зі штучним інтелектом здійснюються і в Україні, але обсяги значно менші. Seed of Bravery виділяє 1250000 євро фінансування для 38 українських стартапів. Це фінансування сприятиме розвитку інновацій та зростанню за чотирма ключовими програмами:

- Інноваційне підприємництво;
- Інкубатори глибоких технологій;
- Відбудова України;
- Масштабування та аксельрація у сфері глибоких технологій.

Отримане фінансування допоможе підприємцям пришвидшити запуск своїх проєктів, залучити ресурси, створити нові робочі місця [17]. У той же час, стартапи не вирішують проблеми інноваційної діяльності для країни в цілому, тому що розраховані на конкретні проєкти, які не розповсюджуються на галузь, регіон. Крім того, найбільш цікаві розробки, які фінансувались з закордону можуть вимагати повернення результати досліджень.

Відсотки по кредитах зобов'язані стимулювати інноваційну діяльність підприємства, для чого вони повинні бути значно нижче. У той же час відсотки за кредитами для реалізації проєктів за старими технологіями, небезпечними для навколишнього середовища і здоров'я населення повинні бути максимальними, що робило би неможливим реалізацію таких проєктів.

Таке кредитування безумовно буде сприяти формуванню сучасної інноваційної структури економіки країни.

Слід відзначити, що інноваційна діяльність неможлива без науки. У той же час не кожне підприємство здатне займатись наукою тому що це вимагає значних інвестицій, яких може не вистачати, а деяких випадках трудові колективи будуть дублювати дослідження. Ось чому, на нашу думку, доцільно, щоб усі підприємства платили кошти (інноваційний податок), які використовувати у галузевих науково-дослідних інститутах, де розробляли би інноваційну продукцію та технології і допомагали платникам інноваційного податку впроваджувати їх на виробництві. Це дозволить підняти конкурентоздатність підприємств, регіонів та країни в цілому.

Висновки. Результати дослідження підтверджують, що безпечність харчових продуктів є ключовим

фактором для стійкості економіки в умовах війни. Пропонується розширення державного контролю, запровадження жорсткіших стандартів якості та розвиток інноваційних механізмів для забезпечення стабільного постачання якісної продукції.

Війна загострила економічні проблеми як у країні, так і у світі. Суттєво зменшилось населення України, тому зростає значення збереження та покращення здоров'я, що дуже важливо для відновлення зруйнованої економіки після війни, виникає потреба залучення емігрантів з інших країн.

Пропонується формування попиту населення на корисну харчову продукцію, інтеграції харчової промисловості та охорони здоров'я. Держава повинна допомагати формувати відповідний попит, що допоможе в інформаційному суспільстві побудувати охорону здоров'я, яка би носила індивідуальний підхід до кожного споживача, враховуючи його інтереси, потреби і стан здоров'я.

При виборі стратегії управління будь-яким підприємством має враховуватися вектор саме на продовольчу безпеку, якісне харчування, оскільки від того, як людина харчується – залежить її здоров'я і ефективність. Тобто, харчування впливає на здоров'я нації, а значить і її продуктивність. Це має бути враховано при управлінні підприємствами і впроваджено систему мотивації правильного харчування.

Економіка України повинна стати циркулярною, що дозволить компенсувати втрати сировини з окупованих територій, зменшити забруднення навколишнього середовища, покращити здоров'я населення та темпи зростання ВВП. Для цього пропонується будівництво сміттєпереробних підприємств, які зможуть ще й забезпечити дешевою електроенергією.

Забезпечити виживання та відродження України зможуть інноваційні технології, що передбачає створення відповідного ефективного економічного механізму. Війна дала поштовх бурному розвитку науково-технічного прогресу, тому зростає значення такого механізму. Під інноваційним механізмом слід розуміти сукупність економічних важелів, які би допомагали розробляти інноваційну продукцію та технології і впроваджувати їх на підприємствах усіх галузей. Значна роль у цьому механізмі відводиться державі, яка повинна формувати попит на інновації, здійснюючи закупівлю такої продукції, кредитування, субсидії, зменшення податків та інші стимули.

Формування інноваційного механізму передбачає партнерство бізнесу, держави і суспільства, що робить неможливим в умовах корупції, яка стримує зростання і підняття життєвого рівня мешканців країни. Тому боротьбу з корупцією слід розглядати і як підтримку інноваційного розвитку країни. Допомогти у вирішенні цієї проблеми могло допомогти досвід США у створенні Департаменту ефективності уряду.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Краснокутська Ю.В., Сегеда І.В., Безпалова А.С. Післявоєнне відновлення туристичної індустрії України в контексті сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. 2023. №56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-88>
2. Шестакова А. В., Ткачук В. О., Мельни, Т. Ю., Травін В. В. Цифрові можливості аграрної економіки України у воєнний період. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022 № 3(101). URL: <https://eztur.ztu.edu.ua/handle/123456789/8046?show=full>
3. Томашук І., Борболук Є. Значення аграрного сектора економіки у забезпеченні продовольчої безпеки України. *Економіка та суспільство*. 2023. №58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-26>
4. Шутурмінський В.Г., Кусик Н.Л., Рудінська О.В. Основи менеджменту та маркетингу в медицині: навч. посібник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 176 с.
5. Крижний А. Майже половина українців економлять на їжі – Центр Разумкова. *Економічна правда*. URL: <https://epravda.com.ua/news/2024/11/06/721485/> (дата звернення: 06.11.2024)
6. Грималюк А.В. Трансформаційні процеси в високорозвиненій економіці. Автореферат на здобуття наук. ступеня д.е.н. Одеса.: ОНЕУ, 2021. 35 с.
7. Escritt T. Ukraine's population has fallen by 10 million since Russia's invasion, UN says. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/ukraines-population-has-fallen-by-10-million-since-russias-invasion-un-says-2024-10-22/> (дата звернення: 24.10.2024)
8. Міжнародний валютний фонд. Державний борг України у 2025 році перевищить 100% ВВП. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3919132-derzborg-ukraini-nastupnogo-roku-perevisit-100-vvp-mvf.html> (дата звернення: 06.01.2025)
9. Шредер П. Як циркулярна економіка може врятувати людство. *Liga.net*. URL: <https://www.liga.net/ua/all/opinion/yak-tsyrkuliarna-ekonomika-mozhevriatuvaty-liudstvo> (дата звернення: 18.12.2024)
10. Літвінов О. С., Капалан С. М. Сутність та види механізмів в економіці. *Східна Європа: Економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 11. С. 146–149.
11. Шпак Я.О., Брич В.Я. Сутність та елементи організаційно-економічного механізму управління підприємством. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2018. № 6. Т.1. С. 248–253.
12. Грігерман Є. В. Інноваційно-інвестиційний розвиток: сутність та концептуальні підходи. *Київський економічний науковий журнал*. 2024. № 4. 2024. С. 54–60.
13. Стеблянка І. О., Дорошкевич В. І. Інноваційно-інноваційні механізми регулювання економічної безпеки держави. *European Journal of Management Issues*. 2017. № 25(3–4). С. 154–161.
14. Железняк, Я. Департамент ефективності уряду. Телеграм канал Ярослава Железняка. URL: <https://t.me/yzheleznyak/10579> (дата звернення: 16.11.2024)
15. Вонс, Р. Лише 1,5% корупціонерів сіли до в'язниць за час повномасштабного вторгнення. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua/country/criminal/lishe-1-5-koruptsioneriv-sili-do-vjaznits-za-chas-povnomasshtabnoho-vtorhennja-1028339.html> (дата звернення: 30.10.2024)

16. Тартачний О. Штучний інтелект, біотехнології, роботи та напівпровідники – які стартапи залучили найбільше грошей у 2024 році. URL: <https://speka.media/stucnii-intelekt-biotexnologiyi-roboti-ta-napivprovidniki-yaki-startapi-zalucili-naibilse-grosei-u-2024-roci-p06nm4> (дата звернення: 12.01.2024)

17. Seeds of Bravery. Seeds of Bravery виділяє €1,250,000 фінансування для 38 українських стартапів. *InVenture*. URL: <https://inventure.com.ua/uk/news/world/seeds-of-bravery-vidilyaye-euro1250000-finansuvannya-dlya-38-ukrayinskih-startapiv> (дата звернення: 30.10.2024)

REFERENCES:

1. Krasnokutska Yu.V., Sehed I.V., Bezpalova A.S. (2023). Pislivoienne vidnovlennia turystychnoi indusrii Ukrainy v konteksti staloho rozvytku [Post-war recovery of Ukraine's tourism industry in the context of sustainable development]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-88>
2. Shestakova AV., Tkachuk V. O., Melny, T.Yu., Travin V.V. (2022). Tsyfrovii mozhlyvosti ahranoi ekonomiky Ukrainy u voiennyi period [Digital opportunities of the agrarian economy of Ukraine during the war period]. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, no. 3(101). Available at: <https://eztur.ztu.edu.ua/handle/123456789/8046?show=full>
3. Tomashuk I., Borbolyuk Y. (2023). Znachennia ahrarnoho sektora ekonomiky u zabezpechenni prodovolchoi bezpeky Ukrainy [The importance of the agricultural sector in ensuring Ukraine's food security]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-26>
4. Shuturminskyi V.H., Kussyk N.L., Rudinska O.V. Osnovy menedzhmentu ta marketynhu v medytyni: navch. posibnyk [Fundamentals of management and marketing in medicine: a textbook]. Odessa: Vydavnychiy dim "Helvetyka", 176 p.
5. Kryzhnyi A. Maizhe polovyna ukraintziv ekonomiat na yizhi – Tsentr Razumkova [Almost half of Ukrainians save on food – Razumkov Center]. *Ekonomichna pravda*. Available at: <https://epravda.com.ua/news/2024/11/06/721485/> (accessed November 06, 2024).
6. Hrymaliuk A.V. (2021) Transformatsiini protsesy v vysokorozvynenii ekonomitsi [Transformational processes in highly developed economies]: dys.... d.e.n. Odessa: ONEU, 35 p.
7. Escritt, T. Ukraine's population has fallen by 10 million since Russia's invasion, UN says. *Reuters*. Available at: <https://www.reuters.com/world/europe/ukraines-population-has-fallen-by-10-million-since-russias-invasion-un-says-2024-10-22/> (accessed October 24, 2024).
8. Mizhnarodnyi valiutnyi fond. Derzhavnyi borh Ukrainy u 2025 rotsi perevyshchyt 100% VVP [International Monetary Fund. Ukraine's national debt will exceed 100% of GDP in 2025]. *Ukrinform*. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3919132-derzborg-ukraini-nastupnogo-roku-perevisit-100-vvp-mvf.html> (accessed January 06, 2025).
9. Shreder P. Yak tsyrkuliarna ekonomika mozhevriatuvaty liudstvo [How the circular economy can save humanity]. *Liga.net*. Available at: <https://www.liga.net/ua/all/opinion/yak-tsyrkuliarna-ekonomika-mozhevriatuvaty-liudstvo> (accessed December 18, 2024).

10. Litvinov O.S., Kaptalan S.M. (2017). Sutnist ta vydy mekhanizmiv v ekonomitsi [The essence and types of mechanisms in the economy]. *Skhidna Yevropa: Ekonomika, biznes ta upravlinnia*, vol. 11, pp. 146–149.

11. Shpak Y.O., Bryc V. Y. (2018). Sutnist ta elementy orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu upravlinnia pidpriemstvom [The essence and elements of the organizational-economic mechanism of enterprise management]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 6(1), pp. 248–253.

12. Hrygierman Y.V. (2024). Innovatsiino-investytsiinyi rozvytok: sutnist ta kontseptualni pidkhody [Innovation and investment development: Essence and conceptual approaches]. *Kyivskyi ekonomichnyi naukovyi zhurnal*, no. 4, pp. 54–60.

13. Steblianko I. O., Doroshkevych V. I. (2017). Doroshkevych V. I. Innovatsiino-innovatsiini mekhanizmy rehuliuвання ekonomichnoi bezpeky derzhavy [Innovation-innovation mechanisms for regulating the economic security of the state]. *European Journal of Management Issues*, vol. 25(3–4), pp. 154–161.

14. Zheleznyak Y. Departament efektyvnosti uriadu. Telehram kanal Yaroslava Zhelezniaka [Government efficiency department. Telegram Channel of Yaroslav Zhe-

leznyak]. Available at: <https://t.me/yzheleznyak/10579> (accessed November 16, 2024).

15. Vons R. (2024). Lyshe 1,5% koruptsioneriv sily do viaznytys za chas povnomasshtabnoho vtorhnennia [Only 1.5% of corrupt officials were imprisoned during the full-scale invasion]. *Hlavkom*. Available at: <https://glavcom.ua/country/criminal/lishe-1-5-koruptsioneriv-sili-do-vjaznytys-za-chas-povnomasshtabnoho-vtorhnennja-1028339.html> (accessed October 30, 2024).

16. Tartachny O. Shtuchnyi intelekt, biotekhnologii, roboty ta napivprovidnyky – yaki startapy zaluchyly naibilshe hroshei u 2024 rotsi [Artificial intelligence, biotechnology, robots and semiconductors — which startups attracted the most money in 2024]. Available at: <https://speka.media/stucnii-intelekt-biotekhnologiyi-robotyta-napivprovidniki-yaki-startapi-zalucili-naibilse-grosey-u-2024-roci-p06nm4> (accessed January 12, 2024).

17. Seeds of Bravery (2024). Seeds of Bravery vydili aie €1,250,000 finansuvannia dlia 38 ukraïnskykh startapiv [Seeds of Bravery allocates €1,250,000 in funding for 38 Ukrainian startups]. *InVenture*. Available at: <https://inventure.com.ua/uk/news/world/seeds-of-bravery-vidilyaye-euro1250000-finansuvannya-dlya-38-ukrayinskih-startapiv> (accessed October 30, 2024).